

CZU: 343.842:341.231.14

PRINCIPIILE SIGURANȚEI DINAMICE ÎN LOCURILE DE DETENȚIE PRIN PRISMA RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI

Oleg PANTEA

Universitatea de Stat din Moldova

Prezenta lucrare reflectă o analiză generală a conceptului de siguranță dinamică în locurile de detenție, în ipostaza unei metode suplimentare de asigurare a respectării drepturilor persoanelor private de libertate. În acest sens, siguranța dinamică este fundamentată pe stabilirea unor relații profesionale adecvate între funcționarii cu statut special din cadrul instituțiilor de detenție și deținuți, bazate pe respect și responsabilitate reciprocă, înlăturând percepția puterii dominante a angajaților din instituțiile penitenciare ca formă de sancționare suplimentară și, în consecință, încurajând comportamentul prosocial al deținuților. Pentru asigurarea efectivă a acesteia, se impun ca fiind strict necesare următoarele garanții: respectarea și protecția drepturilor și libertăților personalului penitenciar, ale condamnaților și ale altor persoane; legalitatea și legitimitatea siguranței dinamice; complexitatea măsurilor aplicate de autoritățile instituțiilor de detenție și, nu în ultimă instanță, valoarea aplicativă a măsurilor de prevenire.

Cuvinte-cheie: siguranță dinamică, detenție, funcționari cu statut special, condamnați, resocializare, legalitate, legitimitate, măsuri de prevenire.

THE PRINCIPLES OF DYNAMIC SECURITY IN PLACES OF DETENTION THROUGH THE PRISM OF RESPECT FOR HUMAN RIGHTS

The proposed study reflects a general analysis of the concept of dynamic security in places of detention, as an additional method of ensuring the respect for the rights of the people who are deprived of liberty. In this regard, dynamic security is based on establishing appropriate professional relations between the officers with special status in detention institutions and detainees, provided with mutual respect and responsibility, removing the perception of the dominant power of prison personnel as a form of additional sanctioning and, consequently, encouraging the prosocial behavior of detainees. To be effectively ensured, dynamic security must be supported by the following guarantees: the respect and protection of the rights and freedoms of prison personnel, detainees and other people; the legality and legitimacy of dynamic security; the complexity of the measures taken by the authorities of detention institutions and, last but not least, the applicability of the preventive measures.

Keywords: dynamic security, detention, officers with special status, detainees, resocialization, legality, legitimacy, preventive measures.

Introducere

Siguranța dinamică în locurile de detenție reprezintă un concept și o metodă de lucru prin care funcționarii cu statut special din cadrul instituțiilor de detenție interacționează cu persoanele private de libertate, având la bază regulile eticii profesionale. Acest soi de siguranță aduce un plus de valoare la identificarea obiectivă a riscurilor pe care le pot reprezenta persoanele aflate în detenție, la stabilirea măsurilor de asigurare a ordinii în detenție și, nu în ultimă instanță, la aprecierea corectă a pârgھیilor aplicabile resocializării – scopul principal al pedepsei.

Atunci când ne referim la siguranță în mediul deținuților, de fapt, gândurile ne îndreaptă către mijloace de siguranță: garduri înalte cu sârmă ghimpată, turnuri de supraveghere, angajați echipați cu mijloace speciale, spații – celule și activități intervenționiste în caz de incidente. Este accepțiunea *lato sensu* a siguranței. Noi, însă, ne vom referi mai mult la raporturile personalului cu deținuții, bazate pe comunicare, care încurajează relații interpersonale profesionale pozitive. În doctrina națională și în cea de peste hotare siguranța dinamică mai poartă denumirea de „securitate dinamică”.

Securitatea denotă sentimentul de încredere și liniște pe care îl dă cuiva absența oricărei primejdii, vulnerabilități sau a oricărui pericol. Altfel spus, pentru ca mediul de securitate să fie unul real și efectiv, acesta, în mod ideal, ar trebui să fie lipsit de riscuri și amenințări sau asigurat de existența capacităților statului de înlăturare a acestora sau, cel puțin, de ținere a lor sub control [1, p.128].

Rezultate și discuții

Menținerea controlului în penitenciar trebuie să aibă la bază anume siguranța dinamică, adică dezvoltarea de către funcționarii cu statut special al instituțiilor de detenție a relațiilor pozitive cu deținuții pe baza fermi-

tății și corectitudinii, coroborate, la rândul lor, cu o înțelegere din interior a situației lor personale și a riscurilor prezentate de aceștia.

Scopul siguranței dinamice este tocmai să dezvolte acest respect și responsabilitate reciprocă între angajați și deținuți. Aceasta este eficientă pentru a asigura că puterea pe care o au angajații asupra deținuților nu este percepută ca o provocare sau pedeapsă și permite angajaților să anticipeze probleme și riscuri de securitate într-un penitenciar. Normele penitenciare europene prevăd că „securitatea asigurată prin bariere fizice și alte mijloace tehnice va fi suplimentată de securitatea dinamică furnizată de echipa de intervenție care trebuie să-i cunoască pe deținuții aflați sub controlul lor”. Aceasta presupune efectuarea unei evaluări a riscurilor pentru securitate cât mai curând posibil după primire pentru a se stabili riscul pe care deținuții l-ar putea prezenta pentru comunitate dacă ar întreprinde o tentativă de evadare și chiar riscul că aceștia vor încerca să evadeze fie pe cont propriu, fie cu ajutorul unui complice din exterior. Nivelul de securitate necesar trebuie să fie revizuit la intervale regulate pe durata detenției unei persoane [2, p.51-52].

Recomandarea Comitetului de Miniștri ai statelor membre referitoare la regulile penitenciare europene (Regula nr.8) relevă: „Personalul din penitenciar desfășoară o importantă misiune a serviciului public, iar angajarea, pregătirea și condițiile de muncă ale acestuia trebuie să-i permită să ofere un nivel ridicat de asistență deținuților” [3].

În acest fel, prin intermediul personalului instituțiilor de detenție, siguranța dinamică este menită să identifice și să răspundă nevoilor specifice ale deținuților, să asigure crearea unui climat pozitiv în mediul în care aceștia își execută pedeapsa. Mai mult, este și obligațiunea deținutului de a respecta demnitatea personalului instituției/organului care asigură executarea pedepsei, a celorlalți deținuți, a altor persoane. Trebuie să înțelegem: cine de fapt se află în locurile de detenție (în penitenciare, izolatoare de detenție provizorie)? O mare parte din cei care ajung în locurile de detenție nu sunt dintre cei mai buni și disciplinați cetățeni: majoritatea au un nivel de cultură și educație redus, deseori nu au familie sau și-au pierdut familia, nu au casă, masă și nici sănătate corespunzătoare. La toate acestea se mai adaugă deseori deprinderi patologice, dependență de alcool, droguri. Așa cum scrie Mircea Iorgulescu, „de profesie: Disperat” [4, p.279]. Conduita antisocială nu se oprește atunci când făptuitorul ajunge în detenție, ea are un caracter continuu. De regulă, cei aflați în locurile de detenție manifestă comportament antisocial și după plasarea lor în detenție, fie din cauza dezacordului cu sentința instanței de judecată, pierderii valorilor, fie din intenția de a-și impune autoritate în rândul colegilor de celule, fie având alte probleme de ordin social, cum ar fi acomodarea cu spațiile instituțiilor etc. De aceea, la etapa incipientă, în relațiile deținutului cu personalul locurilor de detenție există mari clișaje de comunicare, tentative sistematice de încălcare a disciplinei și a regimului de detenție, persoana angajatului fiind asociată dintâi cu „milițianul care doar știe să urmărească și să aplice pedepse”. Aici este important, la prima etapă, să se recurgă la utilizarea măsurilor de sancționare disciplinară doar atunci când aceasta este strict necesară și atunci când nu pot fi aplicate alte măsuri alternative sancțiunilor. Rolul funcționarului este să prevină agravarea situației relevate *supra*, să asigure confortul necesar atunci când îi abordează, să cultive mereu încrederea în angajat.

Regula nr.51.2 din Recomandarea Comitetului de Miniștri ai statelor membre referitoare la regulile penitenciare europene stabilește: „Siguranța asigurată prin mijloace fizice și tehnice va fi suplimentată cu măsuri dinamice de siguranță, furnizate de echipa de intervenție care trebuie să-i cunoască foarte bine pe deținuți” [3]. Angajații trebuie să înțeleagă foarte bine rolul lor în asigurarea scopului sistemului penitenciar – siguranța socială și resocializarea deținuților – și să contribuie la realizarea lui.

Una dintre cele mai dificile sarcini ale angajaților penitenciarului este responsabilitatea de a menține demnitatea deținuților și de a asigura un mediu carceral uman. Această sarcină le impune cerințe semnificative. Regulile penitenciare europene sugerează că așteptările sunt înalte. Astfel, „în orice circumstanță, personalul trebuie să se comporte și să-și îndeplinească sarcinile astfel încât să constituie un exemplu și o influență pozitivă asupra deținuților și să suscite respectul acestora. Conducerea va arăta înțelegere cu privire la atingerea eficientă a acestui scop. Responsabilitățile personalului le vor depăși pe cele ale unor simpli gardieni și vor ține cont de nevoia de a facilita reintegrarea deținuților în societate după executarea pedepsei, printr-un program de suport și asistență. Personalul își va desfășura activitatea respectând standarde profesionale și personale ridicate. Autoritățile penitenciare vor acorda o mare importanță respectării regulilor aplicabile personalului. O atenție specială se va acorda relației dintre personalul din penitenciar care intră în contact direct cu deținuții și cu deținuții aflați în custodie” [3].

Legislația națională nu prevede expres noțiunea de siguranță dinamică, mai mult se precizează măsurile de securitate personală (art.206, 219, 222, 223¹ din Codul de executare) [5], regimul penitenciar, mijloacele de pază și escortare (art.221, 221¹, 221² din Codul de executare). Secțiunea a 4-a din Cartea a doua a Codului de executare este dedicată activităților de integrare socială a deținuților: „Munca, instruirea profesională a condamnaților, munca educativă cu condamnații”. În acest sens, suntem de părere că legiuitorul urmează să completeze Codul de executare cu un capitol aparte, dedicat siguranței dinamice în locurile de detenție/penitenciare, care să prevadă cu exactitate care sunt regulile de organizare și funcționare a siguranței dinamice, aspecte de motivare a beneficiarilor, criteriile de identificare a nevoilor, individualizarea executării pedepsei. Nu putem trece cu vederea o latură importantă cu privire la condițiile de detenție impuse față de realizarea acestui model de siguranță, pentru măsuri de precauție, dar și repartizarea după interesul manifestat față de programele de intervenție socială și nevoile identificate.

În aceeași conjunctură, art.62 alin.(1) lit.b) al Legii cu privire la sistemul administrației penitenciare, nr.300 din 21.12.2017 [6], prevede obligațiunea funcționarului public cu statut special din sistemul administrației penitenciare să respecte și să protejeze viața, sănătatea și demnitatea persoanelor private de libertate, drepturile și libertățile acestora. De aceea, este foarte valoros cum selectăm, angajăm funcționarul în locurile private de libertate.

Securitatea dinamică este intrinsec legată de individualizarea executării pedepsei închisorii, care asigură un tratament diferențiat persoanelor deținute. În pofida faptului că legiuitorul nostru a prevăzut din 2005 noțiunea individualizării, ea rămâne în continuare o dilemă pentru instituțiile care asigură executarea pedepsei: cum o realizăm? Autoritățile penitenciarelor trebuie să asigure menținerea și monitorizarea interesului deținutului de a-și modifica conduita în una prosocială și de a participa la activitățile de resocializare din oferta educațională a instituțiilor, de a elimina din rigiditatea, rigorismul și severitatea extremă a sistemului propriu-zis.

Garantiile de funcționare a siguranței dinamice revin administrației locurilor de detenție, în asigurarea unui mediu favorabil culturii prosociale, care se bazează pe patru piloni:

✓ *Respectarea și protecția drepturilor și libertăților personalului penitenciar, ale condamnaților și ale altor persoane.* Pentru a avea un personal calificat profesional, autoritățile trebuie să le ofere garanții, motivație de a desfășura misiuni în locuri carcerale. Fără îndoială, selecția funcționarilor, cunoștințele și abilitățile din viață, pregătirea lor sunt foarte importante. Angajații trebuie să fie credibili misiunii pe care o au, deoarece vulnerabilitățile de orice gen pot împiedica abordarea prin siguranța dinamică. Dacă vor avea garanții și dacă vor fi susținuți de sistem, funcționarii vor fi mai dedicați justiției, ordinii și disciplinei. Mai mult, funcționarii trebuie să aibă capacitatea de a deține controlul instituției de detenție/penitenciarului în toate circumstanțele, iar pentru aceasta au nevoie de susținerea autorității, susținerea politică a sistemului execuțional. Deținuții, la rândul lor, trebuie tratați cu demnitate, omeneste, respectându-li-se drepturile și libertățile de care nu au fost lipsiți prin sentința/decizia instanței de judecată. Orice practici discriminatorii față de persoanele deținute trebuie înlăturate.

✓ *Legalitatea și legitimitatea siguranței dinamice.* Absolut toate procesele care se derulează în locurile de detenție trebuie să fie în strictă conformitate cu legea, dar și acceptate, recunoscute de condamnați/deținuți. Ipotetic, admitem că este prea la greu spus „recunoscute”, având în vedere cine este, de fapt, beneficiarul și care este repulsia lui față de regulile instituite de personalul locului de detenție. Funcționarii trebuie să fie suficient de pregătiți profesional ca să asigure o interacțiune pozitivă de convingere, ca ofertă de resocializare, de activități, reprezentând tocmai ceea de ce au nevoie deținuții/condamnații – latura socio-psihologică.

✓ *Rolul unui organ de conducere, care pune valoare pe onestitate, deschidere și integritate, este de a-și asuma responsabilitatea pentru asigurarea poziției ferme a angajaților – astfel, expunerea agresivă a puterii nu va mai fi necesară [2, p.54].*

✓ *Complexitatea măsurilor aplicate de autoritățile instituțiilor de detenție.* Acestea sunt condiții obligatorii pentru crearea unui mediu sigur și de tensiune scăzută, inclusiv siguranța fizică. Este important ca atât funcționarii, cât și deținuții să se simtă siguri, relaxați pentru crearea unui mediu omenesc, care să asigure bunăstarea tuturor participanților la realizarea siguranței dinamice.

✓ *Valoarea aplicativă a măsurilor de prevenire.* Reprezintă mijloacele și metodele legale de protecție a siguranței dinamice, în vederea preîntâmpinării și eliminării riscurilor eventuale de împiedicare a funcționării acesteia, prin identificarea, neutralizarea și înlăturarea surselor umane, care pot să determine ori să favorizeze distorsionarea proceselor. Aceasta este mai curând obligația administrației locurilor de detenție de a preveni posibilele ilegalități.

În **concluzie**, menționăm că siguranța dinamică, în sensul subiectului nostru, reprezintă relațiile profesionale adecvate stabilite între personalul locurilor de detenție și deținuți. Ea are menirea să dezvolte respect și responsabilitate reciprocă între participanți (fără insulte, amenințări și conflicte).

Totodată, siguranța dinamică este valoroasă și din perspectiva înlăturării percepției puterii dominante a angajaților în relația cu deținuții, ca o provocare sau sancțiune suplimentară. Aceasta va permite angajaților să prevină lipsa încrederii și confuziile în comunicare, care eventual ar putea apărea. Siguranța dinamică va contribui la preîntâmpinarea riscurilor de siguranță în penitenciare sau în alte locuri de detenție, va identifica nevoile beneficiarilor și va răspunde acestora, asigurând crearea unui climat pozitiv în mediul în care își execută pedeapsa și improbabilitatea de manifestări autoagresive și agresive.

Siguranța este în strânsă legătură cu comunicarea. Prin comunicare va fi asigurată crearea unei ambianțe facilitatoare și încredere reciprocă, a unui dialog deschis degajat între funcționari și deținuți.

Avea dreptate marele filosof *Baruch Spinoza* afirmând că „siguranța este bucuria născută din ideea unui lucru viitor sau trecut, a cărui cauză de îndoială a fost înlăturată”.

Referințe:

1. RICHICINSCHI, Iu. Securitatea: noțiune și conținut. În: *Revista Administrarea Publică*, 2015, nr.1, p.128-131.
2. MURDOCH, J., JIRICKA, V. *Combaterea rețelilor tratamente în penitenciare*. Consiliul Europei, versiune în limba română. Chișinău, 2016.
3. Recomandarea Comitetului de Miniștri ai statelor membre referitoare la regulile penitenciare europene Rec (2006)2. Adoptată de Comitetul de Miniștri la data de 11 ianuarie 2006, la cea de a 952-a reuniune a Miniștrilor Delegați.
4. IORGULESCU, M. „Dilema” nr.428 Maslow, 1876, citat de Dragan Petrovec în „*Psychology and Criminal Justice*”. Berlin, 1998.
5. Codul de executare al Republicii Moldova, adoptat la 24.12.2004. Republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.160-162, art.584.
6. Legea cu privire la sistemul administrației penitenciare, nr.300 din 21.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.48-57.

Notă: Acest articol a fost elaborat în contextul Proiectului Instituțional „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (cifra Proiectului - 20.80009.1606.15)

Date despre autor:

Oleg PANTEA, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: panteaoleg@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8790-5472

Prezentat la 17.01.2022